

A KÖZÉPKOR VÉGI ANGLIAI ÉS MAGYARORSZÁGI BIRTOKOSTÁRSADALOM ÖSSZEHASONLÍTÁSA*

A hazai történettudomány fontos kutatási iránya Magyarország európai fejlődésben elfoglalt helyének, társadalomtörténeti sajátosságainak, és ezek okainak tanulmányozása, vizsgálata. Sok kutató kereste annak magyarázatát, hogy a magyar társadalomfejlődés miben és miért különbözik a nyugati társadalomfejlődés mintáitól. Szűcs Jenő és Makkay László¹ átfogó, európai horizontú, történeti korszakokon átívelő művei mellett megjelentek olyan tanulmányok is, amelyek írói egy-egy európai társadalomfejlődési jelenséget vizsgáltak, összehasonlítottak magyar és más országbeli változatokat, mint például Maksay Ferenc tette a nemességről írott tanulmányában.² Ezt a módszert, vagyis az egyes jelenségek összehasonlítását alkalmazva teszek kísérletet az angol és magyar birtokostársadalom szerkezetének összehasonlítására a 14–15. század határain belül. Az alkalmazott módszer ebben az esetben úgy módosul, hogy nem európai horizontú, több ország nemességére is kiterjedő összehasonlító vizsgálat a cél, hanem csak két ország: Anglia és Magyarország grófsági, megyei birtokostársadalmának összehasonlítása. A munka során alkalmazott másik módszer lényege, hogy alkotóelemeire

---

* Az itt közölt munka kisebb terjedelemben előadásként hangzott el 2000. májusában a Miskolci Egyetem által szervezett „Feudalizmus és interpretációi, a 20. század végének historiográfiájában” című konferencián.

¹ Közép- Kelet-Európa és ezen belül Magyarország, a magyar társadalom fejlődésének sajátos, a nyugat-európai mintáktól eltérő jelenségei számos hazai és külföldi kutató érdeklődését keltették fel. A teljesség igénye nélkül az alábbiakat említem: MAKKAI L.: *Az európai feudális rendszer genezise, működése és fejlődése*, „Előadások a Történettudományi Intézetben”, Budapest 1986; HALECKI, O.: *Európa Milleniuma*, Budapest 1993; HALECKI, O.: *A nyugati civilizáció peremén*, Budapest 1995; MODZELEWSKI, K.: „Római Európa, feudális európa, barbár Európa”, *Aetas* 2000/3. 5–24; SZÜCS J.: „Vázlat Európa három történeti régiójáról”, *Történelmi Szemle*, 1981 /3, 313–359.

² MAKSAJ F.: „Sok nemes országa”, in *Mályusz Elemér emlékkönyv*. Budapest 1984, 277–295. A magyarországi és nyugateurópai fejlődés egyes jelenségeinek összehasonlítására ugyancsak a teljesség igénye nélkül ld.: BÓNIS GY.: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, Kolozsvár 1947. GERICS J.: *Korai rendiség Európában és Magyarországon*, Budapest 1987. GYÖRFFY GY.: *István király és műve*, Budapest 1977; KRISTÓ GY.: *A magyar nemzet megszületése*, Szeged 1997; KRISTÓ GY.: *A magyar állam megszületése*, Szeged 1995; SZÜCS J.: *A magyar nemzeti tudat kialakulása. Két tanulmány a kérdés előtörténetéről*, szerk. Zimonyi I., Szeged 1992.

bontom az angol és magyar nemesség jogi jellemzőit, vagyis azokat az ismérveket, jogokat és kiváltságokat, amelyek valakit nemessé tettek Magyarországon, illetve Angliában, és ezeket az alkotórészeket hasonlítom össze, illetve megvizsgálom, hogy a nemességben belül milyen csoporthoz kötődtek az adott kiváltságok.

Az országos jelentőségű nagybirtokos artisztokrata csoportok kimaradtak a vizsgálatból. Az összehasonlítás első lépéseként röviden vázolom, hogy a 14. század végi 15. századi magyar nemesség milyen jogok alapján tarthatta magát nemesnek. Második lépésként annak megválaszolása következik, hogy milyen jogok alapján jellemezhetők az angol földbirtokosok, voltak-e nekik a magyarokéhoz hasonló jogaik, és ha nem, akkor milyen ismérvek alapján vallhatták magukat nemesnek. Végül pedig összegzem a két birtokostársadalom jellemző jogi és szerkezeti tulajdonságait.

Munkám elsősorban jogi forrásokra épül, mint az *Aranybulla*, a *Magna Carta*, Werbőczy *Hármaskönyve*, királyi rendeletek, törvények, statútumok. A forrásokon kívül hasznos támpontot biztosítottak az alábbi szerzők feldolgozásai: Engel Pál, Kubinyi András, Maksay Ferenc, David C. Douglas, McFarlane, J. C. Holt, Maurice Keen, William Holdsworth, Susan Wright.³

Az alkalmazott jogi forrásokkal szemben jogos kritikaként vetődik fel, hogy gyakran a törvényhozó, vagy az adott rendelkezéseket kikényszerítő érdekcsoportok akaratát tükrözik, tehát nem a tényleges napi gyakorlatról tudósítanak, hanem gyakran jogi teóriákat tartalmaznak, amelyek esetenként eltértek a történeti valóságtól. Ugyanakkor kétségbevonhatatlan, hogy király és parlament, vagy országgyűlés által törvényre emelt normák még gyarló végrehajtásuk, hiányos betartatásuk esetén is a társadalmi-politikai berendezkedés alapjaként szolgáltak a középkorban éppúgy, mint napjainkban. Még a jogrend hiányos és gyenge hatékonyságú érvényre juttatásának, betartatásának időszakaiban sem vonja senki kétségbe az Alkotmány vagy a törvények létezését. Úgy gondolom, hogy ez a középkor végén is hasonlóan történt, írott jog és napi gyakorlat mindig mutatott bizonyos eltéréseket. Ám ezek az eltérések nem voltak olyan mértékűek, amit a jogrend ne lett volna képes elviselni, kezelni, ugyanis ellenkező esetben a jogrend leépülése, a jogállamiság és intézményrendszer összeomlása elkerülhetetlen lett volna. Ez politikai, társadalmi megrázkódtatások, válságok ellenére sem következett be, sem Angliában, sem Magyarországon a középkor végén.

---

³ ENGEL P.: „nemes”, in *Korai magyar történeti lexikon*, főszerk. Kristó Gyula, Budapest 1994 (a továbbiakban: KMTL), 483–484; ENGEL P.: „Zsigmond bárói” in *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*, szerk. Beke L. – Marosi E. – Wehli T., Budapest 1987, I., 119; KUBINYI A.: *Változások a középkor végi Magyarországon*, Budapest 1993. 10; MAKSAY i. m. 277–295; DOUGLAS, D. C.: *William the Conqueror*, Berkeley and Los Angeles 1964; MCFARLANE, K. B.: *The Nobility of Later Medieval England*, Oxford 1973; HOLT, J. C.: *Magna Carta*, Cambridge 1992²; KEEN, M.: *English Society in the Later middle Ages 1348–1500*, Harmondsworth (Middlesex) 1990, 12–13; HOLDSWORTH, W.: *A History of English Law*, London 1966. I; WRIGHT, S. M.: *The Derbyshire Gentry in Fifteenth Century*, Chesterfield 1983.

A. Magyarország megyei birtokostársadalma.

I. A nemesség ismérvei és jogi egysége

A hazai történettudományban a nem paraszti és nem városi laikus földbirtokosokra a *nemesség* elnevezés általánosan elfogadott.

1. Földbirtokos és nemes fogalma azonossá vált: aki rendelkezett *possessió*val, nemes volt, aki nem, az nem nemes, vagyis nemtelen, ami legtöbbször jobbágyot jelentett.⁴

2. Magyarország nemességének fontos jellemzője volt a nemesi rend viszonylagos egysége, amelyet az 1351. évi 11. tc. biztosított, jogilag is rögzítve, hogy az ország összes igazi nemese egy és ugyanazon szabadsággal éljen.⁵ Minden nemes, függetlenül vagyoni helyzetétől ugyanazon alapjogok, vagyis az „egy és ugyanazon szabadság joga” illetett, lényegében 1351-től a bárók rendi elkülönüléséig.⁶ Nemesnek számított, akit a nemesek közössége tagjának ismert el. Ennek két feltétele volt, (1) a nemesi származás és (2) a nemesi birtok (*possessio*), amely szolgálattal nem terhelt, vagy legfeljebb csak katonai szolgálathoz kötött birtok volt. A gyakorlatban tehát a 14. századra a „birtokos ember” (*homo possessionatus*) a nemessel azonos értelművé vált, míg a „birtoktalan” (*impossessionatus*), „nemtelen” (*ignobilis*) vagy paraszti (*rusticus*) jelzők írták le azok állapotát, akik a nemesek körén kívül rekedtek, vagyis a jobbágyságát.⁷ A nemesi rang lényegében független volt a vagyon nagyságától. Lehetett valaki nagyon szegényen, csak egy-két ekealjnyi föld birtokában is nemes,⁸ még úgy is, hogy lényegében paraszti módon élt és gazdálkodott.⁹

II. Sarkalatos nemesi jogok

Magyarország nemességének legfontosabb jogait a sarkalatos nemesi jogokban lehet összegezni: 1. Nemeseket előzetes idézés vagy perbe hívás és törvényes elmarasztalás nélkül senki sehol nem tartóztathat le. 2. (...) az egész ország nemesei senki másnak hatalma alatt nem állnak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelemnek (...). 3. Nemesek törvényes jogaikkal és földbirtokuk határain belül fekvő minden jövedelmekkel, tetszésük szerint mindenkor szabadon élhetnek; mindennemű jobbágyi szolgálat, adakozás alól, rovás és egyéb adó, vám és harmincad fizetésétől mindörökre teljesen mentesek és ki vannak véve, csupán az ország védelmére tartoznak katonáskodni.

---

⁴ ENGEL, 'nemes', 483–484.

⁵ ENGEL, 'nemes', 484.

⁶ MAKSAY, *i. m.* 287–292.

⁷ ENGEL, 'nemes', 483–484.

⁸ DRASKOCZY I.: 'közneses', in *KMTL*, 377–378.

⁹ MAKSAY, *i. m.* 287–292.

4. Nemeseknek örök időkre szabadságukban állt hűtlenség vétke nélkül ellenszegülni annak a királynak, aki ezeket a jogokat megsértette.¹⁰

III. Nemesi szabadság

A szabadságára vonatkozó jogok fontos jellemzői voltak a hazai nemesi társadalomnak, ugyanis (1) egyrészt jogi szempontból egységessé tették a hazai nemességet, (2) másrészt elválasztották más, nem nemesi csoportoktól őket.

1. A hazai *nemesség* fogalmához társult a szabadság fogalma, példa erre Werbőczy, aki szerint a nemességet többnyire szabadok névvel szokták illetni.¹¹ A nemesi szabadságról ugyancsak Werbőczy mondta, hogy (...) *Magyarországnak minden főpap, egyházfő és báró urai és többi mágnásai, nemesei és előkelői nemességükre és világi javaikra nézve, a szabadság, kivételesség és adómentesség egy és ugyanazon előjogát élvezik; nincs is valamely úrnak nagyobb és valamely nemesnek kisebb szabadsága. Innen, egy és ugyanazon törvénnyel és szokással, és a törvényszékeken szintén ugyanazzal a törvénykezési eljárással is élnek, egyedül csak az emberdíj mennyisége tekintetében különböznek egymástól.*¹²

Természetesen a nemességen belül is voltak különbségek, vagyon és hivatalviselés okán, de Zsigmond koráig a vagyonos nemesi családokat jogilag vagy címhasználatban még nem különböztették meg a kevésbé tehetős nemesektől.¹³ Bárónak kizárólag az ország főméltóságait tekintették, vagyis azokat, akikre az uralkodó kinevezés útján időlegesen átruházta hatalmát. A bárók a királyság legfőbb tisztségviselői voltak.¹⁴ A gazdag és előkelő Bebek vagy Druget család tagjait „Pelsőci” vagy „Homonnai” nemesekként említették az oklevelekben, mint más nemesi családok tagjait, ugyanis ha személy szerint nem viseltek bárói hivatalt, akkor jogilag nemesek voltak. Ez a fogalomhasználat a 15. század végétől lassú átalakuláson ment keresztül, amelynek hátterében a Zsigmond-kori birtokadományozások állnak. Ezek következtében kiemelkedtek a nemesek közül hatalmasabb nemesek (*potentiores nobiles*) és rendi elkülönülésük is elkezdődött.¹⁵ Hatalmasabb nemes vagy főnemes és báró a 15. században még nem azonos értelmű fogalmak. Bárókat a király nevezett ki általában vagyonosabb nemesei közül választva őket bárói tisztségek betöltésére.¹⁶ A bárói státusszal járó jogi kedvezmények és maga a státusz nem szorítkozott a hivatalviselés idejére, hanem életfogytig

---

¹⁰ WERBŐCZY István: *Hármaskönyv*, ford. Óváry K., Budapest 1894, I. rész, 9. cím, 44–45.

¹¹ WERBŐCZY, I. rész, 3. cím, 39.

¹² WERBŐCZY, I. rész 2. cím, 38–39.

¹³ ENGEL, „Zsigmond bárói”, 119.

¹⁴ ENGEL, „Zsigmond bárói”, 115.

¹⁵ ENGEL, „Zsigmond bárói”, 119.

¹⁶ ENGEL, „Zsigmond bárói”, 120–121.

szólt. A báróság országos méltóságának viselése életfogytig emelt ki bárókat a nemességből.¹⁷ A magyar jog ismerte a bárói státuszt, de akkor még a bárói származást nem, ugyanis ez ellentétben állt volna az egy és ugyanazon nemesség elvével. A bárók fiait a 15. század közepén még nem tekintették báróknak.¹⁸ Fügedi Erik szerint a legvagyonosabb nemesek, mágnások hatalma Zsigmond király halála után megnövekedett, és ennek jogi elismerése a Hunyadiak korában következett be. A mágnások rendi és jogi elkülönülése a nemesség egészétől hosszú folyamatként értelmezhető, amelynek egyes állomásait jelzi a hatalmasabb nemesek többletjogainak törvényi elismerése.¹⁹ A 15. század közepétől induló folyamat során lassanként jogilag és társadalmilag elkülönült a bárói rend, és a hivataluk okán bárói státusszal rendelkező bárók mellett megjelentek a „természetes bárók” (*barones naturales*), akik születésüktől fogva voltak bárók, és rendelkeztek többletjogokkal a nemesség egészéhez képest.²⁰ Kubinyi András szerint az 1498:22. törvény fontos mérföldkő a bárói rend elkülönülésének menetében, ugyanis a törvény által megnevezett bárókat bandérium kiállítására kötelezték.²¹ A bárók alatti nemesség egyes csoportjainak jogi elkülönülése a nemesség többi részétől azonban nem következett be.

2. Werbőczy szerint a nemesek és parasztok közötti választóvonal annyira éles volt, hogy parasztok saját személyükben még perbe sem bocsátkozhattak nemesekkel, csak uraikat lehetett perelni vétségeik miatt, vagy csak uraik pereskedhettek más nemesekkel parasztjaikat ért sérelem ügyében.²² A nemességbe való bejutás egyre nehezebbé vált, nemes származású nővel kötött házasság révén nem nemesi férj is nemessé válhatott, de ez a jogi lehetőség a 16. században lassanként megszűnt, és a nemessé válás egyetlen módja a királyi nemesítés maradt.²³ Magyarországon az egyik jelentős társadalmi választóvonal nemesek és jobbágyok között alakult ki.

IV. A hadbavonulás

Werbőczy a nemesség kialakulásáról azt írta, hogy a hunoknak és magyaroknak háború esetén mind fegyveresen kellett gyülekezniük. Aki ennek nem tett eleget, az örökös szolgálásra jutott, így történhetett, hogy az egyik nemessé, a másik szolgálóvá és paraszttá lett.²⁴ A nemesség és a hadakozás összekapcsolódott. Az *Aranybulla* 7. cikkelye szerint a nemesek csak az ország védelmében kötelesek általánosan hadakozni, és a ki-

¹⁷ FÜGEDI E.: *Uram királyom*, Budapest 1974, 145.

¹⁸ FÜGEDI, *Uram királyom*, 147.

¹⁹ FÜGEDI E.: *Ispánok, bárók, kiskirályok*, Budapest 1986, 380–381.

²⁰ FÜGEDI, *Ispánok...*, 382–384.

²¹ KUBINYI, *i. m.* 10.

²² WERBŐCZY, III. rész, 31. cím, 311.

²³ KUBINYI, *i. m.* 12–13.

²⁴ WERBŐCZY, I. rész, 3. cím, 40.

rály, ha külföldön hadakozott, csak saját pénzén tehetette, de a nemeseknek nem volt kötelességük vele menni. A hazatérő király a nemeseken hadváltásgot nem szedhetett.²⁵ A nemesi személyes hadbavonulás kötelezettségét rögzítette Zsigmond dekrétuma 1435-ben.²⁶

V. Politikai jogok

Nemesek politikai jogairól és azon belül a törvényalkotás jogáról Werbőczy azt írta, hogy a királyok a törvényeket a nép összehívása és megkérdezése mellett kezdték alkotni, amint ez a mi korunkban is történni szokott.²⁷ Werbőczy nép alatt ebben az összefüggésben főpapokat, bárókat, mágnásokat és a többi nemest értette, de nem a nem nemeseket.²⁸ Werbőczy jogi teóriája egyezett a korabeli gyakorlattal, a politikai jogok valóban a nemesség egészét illették, a jobbágyokat kizárták ezek gyakorlásából, ugyanakkor látni kell, hogy a 15. század közepe óta kialakuló báróság egyre több olyan politikai jogot nyert el, amely a nemesség többi részét nem illette. Bónis György szerint például a 15. század közepétől kezdve mágnásokat személyesen hívtak meg az országgyűlésre, ezzel szemben a nemeseket gyakran csak követeik képviselték.²⁹ A hatalmas földbirtokosok mentességet kaphattak a vármegyei hatóság joghatósága alól, és így elnyerték népeik felett a bíraskodás jogát. Ez a szabad ispánsággal volt egyértelmű, a szabad ispánok csak a király személyes joghatósága alá tartoztak.³⁰ A bárók politikai többletjogait jelzi az örökös főispáni méltóság adományozása, amely önmagában elég volt a mágnások azon igényének teljesítéséhez, hogy a királyi tanács tagjai legyenek, és akkor is részt vegyenek a hatalom gyakorlásában, ha semmiféle méltóságot vagy tisztséget nem viselnek.³¹ Még további példákat is lehetne sorolni, egyértelmű tehát, hogy a 15. század második felétől a bárók a nemesség többi részéhez képest több politikai, hatalomgyakorlási joggal és lehetőséggel rendelkeztek, ugyanakkor a bárók alatti nemesség jogi differenciálódása a meglévő társadalmi különbségek ellenére váratott magára.

Magyarország nemesi társadalmának túlnyomó többsége olyan szegény nemes volt, aki saját földjén gazdálkodott, paraszti életmódot folytatott és átengedte megyéjén belül a vezető szerepet vagyonosabb megyei birtokos társainak. Ugyanakkor ezek a vagyonosabb birtokos nemesek hatalmas távolságra voltak az arisztokraták világától,

---

²⁵ *Magyar Törvénytár*, ford.: Nagy Gy. – Kolosvári S. – Óváry K., Budapest 1899, I. 135.

²⁶ *Magyar Törvénytár*, I. 247. I. dekrétum 3. cikkely.

²⁷ WERBŐCZY, II. rész. 3. cím, 169.

²⁸ WERBŐCZY, II. rész, 4. cím.

²⁹ BÓNIS, *i. m.* II. 487

³⁰ BÓNIS, *i. m.* II. 487.

³¹ FÜGEDI, *Ispánok...*, 380–381.

a királyi udvartól, országos ügyekbe lényegében nem volt beleszólásuk.³² A nemesség felső csoportját alkotó *egregius* és alsó csoportjához sorolható egytelkes vagy töredék- telken gazdálkodó nemes között óriási vagyoni és társadalmi különbség volt, de ez a 15. század végéig nem rögzült a jogrendben.³³ Említésre méltó, hogy Mátyás és a Jagellók kísérletet tettek az egytelkes nemesek megadóztatására, de ezek a nemesek emiatt még nem veszítették el nemesi jogaikat, országos és megyei politikában való részvételük jogi lehetőségét.³⁴ Ilyen elszegényedett nemesek is, ha minden kétséget kizáróan nemesek voltak, középkori jogrendünk teóriája szerint rendelkeztek az egységes nemesség minden kiváltságával.³⁵

B. Az angol és a magyar birtokostársadalom szerkezeti és jogi különbségei

I. Az angliai nemesség ismérvei és egyes csoportjai közötti jogi különbségek

Az angol történettudományban nem alakult ki olyan, általános értelmű *nemes* és *nemesség* fogalom, amely alkalmazható lenne a birtokostársadalom egészére, ezzel szemben a hazai történettudományban általános értelemben használatos a *nemes* és *nemesség* fogalma. Ennek oka abban keresendő, hogy Angliában a világi földbirtokosok egyes csoportjai jogilag nem voltak egyenlők és egységesek, ugyanis a földbirtokosi származású személyek egyes csoportjai eltérő jogokat élveztek. Emiatt már a középkorban külön elnevezéssel jelölték őket, nem alakult ki az egész földbirtokosságra alkalmazott általános fogalom.

A *noble, nobility* 15. században használatos jelentésében a parlament felsőházában személyes meghívó alapján megjelenő legvagyonosabb földbirtokosi csoport jelölésére alkalmazott fogalom. Ők lényegében hercegek, grófok, örgrófok, vicomtók és bárók. A birtokostársadalom többi csoportjától határozottan elkülönültek, joguk volt személyesen részt venni országuk politikájának irányításában, és felettük a területi grófsági bíróságok első fokon sem ítélezhettek, ugyanis közvetlenül parlamenti és magasabb királyi bíróságok joghatósága alá tartoztak.³⁶ Angliában a *noble, nobility* fogalma – amely egyébként a *nemes, nemesség* szavakkal fordítható magyarra³⁷ – valójában azt a birto-

---

³² KISFALUDY K.: *Matthias Rex*, Budapest 1983, 62–65.

³³ KUBINYI, i. m. 10–12.

³⁴ KUBINYI, i. m. 12.

³⁵ MAKSAY, i. m. 189.

³⁶ GRAY H.: „Incoms from Land in England in 1436”, *English Historical Review* 44 (1934), 607–639. 623; MCFARLANE, i. m.; BROWN A. L.: *The Governance of Late Medieval England. London 1272–1461*, London 1989, 148.

³⁷ ORSZÁGH L.: *Angol–magyar szótár*. Bp.

kosi kört jelölte, amely kora társadalmi rangsorának élén állt, és amelynek magyarországi megfelelői a bárók voltak.

Angol történészek többféle elnevezést alkalmaznak a *nobility* alatt elhelyezkedő nemes birtokos csoportra: a *gentry*³⁸, *gentlefolk*,³⁹ illetve *gentility*, *genteel*,⁴⁰ általánosan elfogadott fogalmak a nemesi csoport, illetve származás jelölésére,⁴¹ de más kifejezések is előfordulnak, például a vagyonosabb grófsági birtokosokra *county gentry*, a szegényebbekre *parish gentry*.⁴² A nemességre alkalmazott sokféle fogalom magyarázata az angol birtokostársadalom jogilag is megfogható tagolt szerkezetében rejlik. Anglia birtokostársadalmi ugyanis jogilag nagyon különböző csoportokból állt, s itt nem alakult ki olyan, jogilag egységes nemesség, mint Magyarországon.

1. Magyarországon földbirtokos és nemes fogalma azonossá vált. Aki rendelkezett *possessió*val nemes, akinek nem volt ilyen birtoka, nemtelen, rendszerint jobbágy volt. Tehát Magyarországon a földbirtoklás alapján meghúzható társadalmi választóvonal nemes és jobbágy között húzódott. Ezzel szemben Angliában a szabad, tehát nem jobbágyi birtok (*liberum tenementum*, *freehold*) birtoklása nem kötődött kizárólagosan *gentle* vagy *noble* származáshoz, illetve ranghoz, ugyanis lehetett valaki nemesség, nemesi származás (*gentle*, *gentility*) nélkül is pusztán szabad emberként szabad földbirtok gazdája (*freeholder*).⁴³ Tehát Angliában a földbirtoklás szabadsága alapján meghúzható társadalmi választóvonal a szabad birtokkal (*liberum tenementum*, *freehold*) rendelkező személyek, és jobbágyok között húzódott, nem pedig nemes és jobbágy között, mint Magyarországon.

2. Magyarországon nemességének fontos jellemzője jogi egysége. Az ország nemeseit az egy és ugyanazon szabadság joga illette,⁴⁴ függetlenül vagyoni helyzetüktől.⁴⁵ Ezzel szemben Angliában a 15. század első felére kialakult *nobility* fogalom az ország legjelentősebb birtokosait, a parlament felsőházában személyes meghívó alapján megjelenő bárókat jelölte.⁴⁶

A *nobility* alatt állt rangban és vagyonban a *gentry*, *gentlefolk*, vagyis országos jelentőséggel nem rendelkező grófsági birtokosság, akik élén a lovagok álltak. A lovagok lovaggá ütésük okán és vagyonuk alapján különültek el az alattuk levőktől, ugyanis az

---

³⁸ COSS, P. R.: „Gentry”, in *Medieval England. An Encyclopedia*, eds. Paul E. Szarmach – M. Teresa Tavormina – Joel T. Rosenthal, New York – London 1998, 314–315.

³⁹ JACOB, E. F.: „The Fifteenth Century 1399–1485”, *Oxford History of England*, ed. by Sir George Clark, Oxford 1961, 317.

⁴⁰ WRIGHT, *i. m.* 2.

⁴¹ BROWN, *i. m.* 148–149; KEEN, *i. m.* 12–13.

⁴² BROWN, *i. m.* 149.

⁴³ HOLDSWORTH, *i. m.* 260

⁴⁴ ENGEL, 'nemes' 483–484.

⁴⁵ MAKSAY, *i. m.* 287–292.

⁴⁶ BROWN, *i. m.* 148.

használhatta lovagi címét, akit lovaggá ütöttek, ehhez pedig legalább évi 40 font szabad birtokból származó jövedelem kellett. A lovaggá ütés anyagi feltételeinek 14. századi szabályozása szerint az évi 40 fontos jövedelemnél rögzülő lovagi census még a 15. században is tovább élt, vagyis legalább évi 40 font szabad birtokból (*freehold, liberum tenementum*) származó jövedelemmel rendelkező birtokos kérhette lovaggá ütését. A lovaggá ütés jogát a 13. századtól kezdve szabályozták, a 15. századra kialakult törvényes gyakorlat szerint az alábbi személyek üthettek lovaggá valakit: a király és legidősebb fia apjától kapott hatalma alapján, a király személyes képviselője, a királyi haderő parancsnoka, valamint a koronatanács bizonyos tagjai.⁴⁷

A lovagok alatt alakult ki az *armiger (esquire)* csoport, akik 39–20 font közötti éves jövedelmű birtokok gazdái voltak.⁴⁸ Az *armiger* vagy *esquire* csoport tagjai a töredékes lovagi birtokok tulajdonosai, amelyek nem biztosították a lovaggá ütés minimális anyagi feltételeit. Ezen családokban sem ősök sem utódok nem viseltek lovagi címet, ilyen jövedelmű birtokosok a 15. századtól kezdtek viselni *esquire* vagy *armiger* címet.⁴⁹ Címerlistákon az 1370-es évektől kezdődően jelentek meg *esquire* rangú személyek címerei⁵⁰, ugyanis ekkor kezdték a heraldok elismerni az *esquire*öket olyan csoportként, amelynek tagjai jogosultak voltak kitenni címerüket saját fegyverükre. Korábban csak lordok és lovagok címereit rögzítették címerlistákon.⁵¹

Az *armiger-esquire* csoport alatt álló *gentleman* csoport zárta a *gentlefolk, gentility*, vagyis a grófsági nemesség sorait, amelynek kialakulása a 14. század végére, 15. század elejére tehető, de akkor még nem alakult ki pontosan az a feltételrendszer, amely alapján valaki ebbe a csoportba sorolhatta magát. Ez csak a 16. század elejére vált világgossá. A 14. század végén megjelenő *gentlemanek* saját koruk latin forrásaiban *generosi* néven tündökölnek.⁵² Az 1413-ban kiadott *Statutes of Addition* különbséget tett *esquire*-ök és alattuk állók között, akik még igényt tarthattak a nemesi címre.⁵³ A XV. század közepétől vált elfogadottá a *gentlemanek* címviselése, rangjuk elismerésének fontos feltétele volt legalább egy szerény birtok.⁵⁴ A 15. század végére kezdett kialakulni a *gentleman* rang minimális anyagi feltételeként az évi 10 fontos, szabad birtokból (*liberum tenementum, freehold*) származó jövedelemszint. A *Garther King of Arms* 1530-ból származó hivatali feljegyzései szerint évi 10 font szabad birtokból

---

⁴⁷ NICHOLS, F. M.: „On Feudal and Military Knighthood”, *Archeologia*, 39 (1863), 189–244.

⁴⁸ WRIGHT, *i. m.* 22.

⁴⁹ DENHOLM–YOUNG, N.: *The County Gentry in the Fourteenth Century*, Oxford 1969, 5–6.

⁵⁰ WRIGHT, *i. m.* 2.

⁵¹ KEEN, *i. m.* 11.

⁵² BROWN, *i. m.* 149

⁵³ KEEN, *i. m.* 11.

⁵⁴ BROWN, *i. m.* 149.

származó jövedelem vagy 300 font ingóvagyon gazdájának kérvényét fogadták el, és adományoztak neki címert, így emelve őt *gentleman* rangra.⁵⁵

Angliában tehát a grófsági birtokosok vagyonuk alapján vehettek fel nemesi címet, és tartozhattak a felsorolt csoportok valamelyikébe, szemben a magyarországi gyakorlattal, ahol a nemesi rang Werböczy jogi teóriája és nemességünk jogi tradíciói szerint lényegében vagyontól függetlenül egységes volt.

II. A sarkalatos nemesi jogok

Angliában a nemesség rang, vagyon és kiváltságok alapján való tagolódása, tehát a jogilag egységes nemesség hiánya miatt nem is alakulhattak ki a nemesség egészére vonatkozó olyan alapjogok, mint Magyarország nemességének sarkalatos jogai. Az viszont figyelemre méltó, hogy a magyar sarkalatos nemesi jogokba bekerült jogok Angliában milyen társadalmi csoportokra terjedtek ki, és az egyes jogokat külön-külön a társadalmi ranglétra mely fokain álló csoportok gyakorolhatták.

1. Az *Aranybulla* szerint törvényes ítélet nélkül nemest nem lehet letartóztatni.

Ezt a jogot, Angliában 1215-ben a *Magna Carta* 39. cikkelyében rögzítették, de nem korlátozódott csak földbirtokosokra és nemesekre, hanem az összes szabadra (*liber homo, free man*) kiterjedt.⁵⁶ Anglia jogrendjében a szabad birtoklás által tartott föld gazdáját védte a közjog (*common law*) alapján működő bíróságok. Akik szabad földbirtokkal rendelkeztek, vagyis szabad földbirtokosok voltak, ugyanazon bíróságok védelme alatt álltak, és a 14. századtól ugyanazon bírósági eljárásokban vettek részt.⁵⁷ Angliában tehát a személyes szabadság védelmét nem korlátozták kizárólag földbirtokosokra és a kialakuló nemességre, mint Magyarországon, hanem kiterjesztették minden szabad személyre. Angliában tehát ebben a tekintetben a társadalmi választóvonal szabad és nem szabad között húzódtott, nem pedig nemes és jobbágy között, mint Magyarországon.

2. Magyarországon minden nemes a király hatalma, bírói joghatósága alá tartozott.

Angliában már a 12. század végétől kezdve minden szabad birtokkal rendelkező szabad embert megillető jog, hogy ügyét saját akarata szerint királyi bíróság elé vihesse,⁵⁸ s hogy ne kelljen ura bíróságának joghatóságát és döntését kötelező érvénnyel elfogadnia.

---

⁵⁵ MORGAN, D. A. L.: „The Individual Style of the English Gentleman”, in *Gentry and English Gentleman*, Ed. by M. Jones, Gloucester – New York 1986. 16.

⁵⁶ HOLT, i. m. 277, 461.

⁵⁷ HOLDSWORTH, i. m. III. 29.

⁵⁸ HOLT, i. m. 292–293.

A 13. századi hűbérurak bíróságai, amelyeken szabad földbirtokosaik (*free tenant*) felett is ítéleztek, hanyatlottak.⁵⁹ A közjog alapján működő királyi bíróságok a helyi és hűbéri bíróságok fellebbviteli fórumaivá váltak, de közvetlenül is fordulhatott valaki peres ügyével királyi bíróságokhoz, tehát a szabad emberek ügyében való ítélezés joga a királyi bíróságok hatáskörébe került.⁶⁰

Anglia jogrendjében a szabad birtoklás által tartott föld gazdáját védtek a közjog (*common law*) alapján működő királyi bíróságok. Akik szabad földbirtokkal rendelkeztek szabad földbirtokosok voltak, ugyanazon bíróságok védelme alatt álltak, és ugyanazon bírósági eljárásokban vettek részt.⁶¹

Ez a jog nemcsak nemesek, hanem minden szabad joga volt, tehát a társadalmi választóvonal nem nemes és jobbágy, hanem szabad és nem szabad, vagyis jobbágy között húzódott. A nem szabadoknak, tulajdonképpen jobbágyoknak, el kellett fogadniuk uruk bíraskodását, és nem fordulhattak királyi bíróságokhoz jogorvoslatért.⁶² A kései középkorban bérlővé (*copyholder*) váló jobbágy (*villein*) és szabad birtokos földműves (*freeholder*) közötti egyik legfontosabb jogi különbség abban állt, hogy szabad birtokosok ügyekkel királyi bírósághoz fordulhattak, nem csupán az uradalmi bíróság ítélezhetett fölöttük.⁶³

3. Magyarországon a nemesek jogaikkal és birtokaik jövedelmével szabadon élhettek, jobbágyi szolgálatok, adók és vámok alól mentességet élveztek.

Ezzel szemben Angliában a hűbériség virágkorában is gyakori volt, hogy a hűbéreseknek pénzzel kellett támogatniuk hűbéruraikat. *Auxilium*nak (*feudal aid*), hűbéresegélynek nevezett pénzt követelhettek a hűbérurak hűbéreseiktől,⁶⁴ ennek szedését szabályozta a *Magna Carta* 1215-ben.⁶⁵ A 14. századtól kezdve megjelenő új adók: a fejadó (*poll tax*),⁶⁶ jövedelemadó és más adók mindenkire általánosan vonatkoztak, a hercegektől a szolgákig minden vagyoni csoport fizetett adót.⁶⁷ Angliában az adómentesség létalapot és megélhetést erősítő joga nem alakult ki, és nem kapcsolódott össze a nemességgel úgy, mint ahogyan ez Magyarországon a nemesi adómentesség révén megtörtént.

---

⁵⁹ MCFARLANE, *i. m.* XXI.

⁶⁰ HOLDSWORTH, *i. m.* I. 187.

⁶¹ HOLDSWORTH, *i. m.* III. 29.

⁶² BRACTON *de legibus et consuetudinibus Angliae; Bracton on the Laws and Customs of England*, ed. by G. E. Woodbine. Translated by S. E. Thorne, Cambridge (Massachusetts) 1968, II. 33–34.

⁶³ HOLDSWORTH, *i. m.* I. 181.

⁶⁴ DOUGLAS, *i. m.* 275, 2. jegyz.

⁶⁵ HOLDSWORTH, *i. m.* III. 67.

⁶⁶ KEEN, *i. m.* 9.

⁶⁷ GRAY, *i. m.* 610.

4. Magyarországon az *Aranybulla* ellenállási záradéka szerint a nemeseknek szabadságukban állt királyuk ellen szegülni, ha ő nemesi jogait megsértette⁶⁸. Ezzel szemben Angliában az uralkodóval való törvényes szembeszegülés jogát a *Magna Carta* 61. cikkelye szerint 25 báró kapta, és az egész föld közössége, vagyis Anglia lakói, a bárókat pedig maguk a bárók választották a tanácsba.⁶⁹

III. A nemesi szabadság

A szabadságra vonatkozó jogok fontos jellemzői voltak Magyarország nemesi társadalmának.

1. Magyarországon a nemesség az egy és ugyanazon nemesi szabadság elve miatt jogi szempontból egységesnek tekinthető. Ezzel szemben Angliában a nemesség egyes csoportjaira sok tekintetben eltérő jogok vonatkoztak.

(2) A nemesi szabadságjogok elválasztották a nemeseket a nem nemesi csoportoktól, ugyanis a hazai *nemesség* fogalmához társult a szabadság fogalma, Werbőczy szerint például a nemességet többnyire a szabadok elnevezése alatt szokták érteni.⁷⁰ Ezzel szemben Angliában nemes és szabad nem vált azonossá, a nemesség alsó lépcsőfokán álló *gentlemannek* nemessége okán semmivel sem volt több joga, mint egy szabad parasztnak (*freeholder*). Mindketten királyi bíróságok elé vihették ügyüket, és mindkettőjükre azonos törvények vonatkoztak. Angliában a törvény előtti egyenlőség tekintetében nemes és nemtelen között lényegében nem volt különbség, ha mindketten *freeholderek*, vagyis személyükben szabadok és egyúttal szabad birtokok (*liberum tenementum, freehold*) gazdái voltak. Angliában a törvény előtti elvi egyenlőség szempontjából a társadalmi választóvonal a szabad birtokos (*freeholder*) és a jobbágy között húzódtott, szemben a magyarországi joggyakorlattal, ahol ez a határvonal a nemes és a jobbágy között alakult ki.

IV. Hadbavonulás

Magyarországon a fegyverviselés és hadbavonulás joga összekapcsolódott a nemességgel.

Angliában a fegyverviselés és hadakozás nem lett nemesi kiváltság, nem kötődött kizárólagosan *gentleman*, illetve felette álló csoportokhoz. Bár erre esetenként voltak törekvések, az uralkodók mindig igényt tartottak a *gentleman* alatti csoportok katonai szolgálataira. A nemesség és hadviselés Angliában is összekapcsolódott, de nem kizárólagosan, ugyanis a magyar gyakorlattól eltérően Angliában a nem nemesek is ha-

---

⁶⁸ WERBŐCZY, I. rész 9. cím, 44–45

⁶⁹ HOLT, *i. m.* 470.

⁷⁰ WERBŐCZY, I. rész, 3. cím, 39

dakozhattak sőt hadakozniuk kellett. Az angol haderőnek fontos részét alkották gyalogos íjász csapatok, amelyek tagjai sok esetben nem voltak nemesi származásúak. Az 1285-ben kiadott *Winchesteri Statútum* a lovagi rang alatt állók számára írta elő a viselendő fegyverzetet, amely a földből származó jövedelem, illetve az ingatlanvagyon értéke alapján volt meghatározva. Még 2 fontnál kevesebbel rendelkezőknek is kisebb fegyverekkel, késekkel kellett felszerelkedni.⁷¹ A rendelet nem említette azt, hogy milyen jogállású személyekre vonatkoznak ezek a kötelezettségek, de lényegében az 1181-ben kiadott *Assize of Arms* megerősítése volt, amely viszont kimondta, hogy csak szabad emberekre vonatkozik a fegyveres szolgálat és fegyveres eskü kötelezettsége.⁷² Angliában tehát a hadakozás nem kizárólagosan a nemesség, hanem minden szabad ügye volt. A fegyverbirtoklás, az ország védelmének joga és kötelessége alapján meghúzható társadalmi választóvonal szabadok és nem szabadok között alakult ki, nem pedig nemesek és jobbágyok között, mint Magyarországon.

V. Henrik egyik, 1421-ben kiadott rendeletében előírta, hogy ameddig csak lehetséges, íjászaik *gentlemanek* legyenek. Ennek megfelelően készült egy összeírás, amelynek lancashire-i és yorkshire-i listái 400 íjász nevét tartalmazzák, akik *gentleman* származású, vagy *yeoman* rangú személyek voltak.⁷³ Tehát a király számon tartott paraszti körből toborozható *yeoman* rangú íjászokat is. VII. Henrik a 15. század végén királyi testőrgárdát szervezett magának, amelynek tagjait *yeomanek* közül toborozta, ez volt a *Yeoman of the Guard*, amely mellett később megszervezték egy *gentlemanek*ből álló gárdát, akik királyi lándzsásokként váltak ismertté (*King's spears*).⁷⁴

V. Politikai jogok

A késő középkori Magyarország nemesi társadalmának minden tagja jogosult volt politikai szerepet vállalni, a politikában résztvenni, a királyság intézményeiben hivatalt viselni, és ez nemcsak a jogi teória szintjén fogalmazódott meg, hanem gyakorlatban is így történt. Igaz, hogy országos tisztségeket elsősorban arisztokraták viseltek, megyei hivatalokat pedig birtokos nemesek, de törvény nem rendelkezett úgy, hogy bizonyos vagyoni szint alatt bizonyos tisztségeket nem lehet betölteni. Magyarországon törvényi rendelkezések nem zártak ki nemesi hivatalokból, és politikai jogok gyakorlásából vagyoni alapon.

Ezzel szemben Angliában a 14–15. században pontosan szabályozták a hivatalok betöltését, és a politikai életben való részvétel feltételeit.

---

⁷¹ *English Historical Documents 1187–1327*, Vol. III., general ed. D. C. Douglas, ed. by H. Rothwell, London 1975, 463.

⁷² *Sources of English Constitutional History* (a továbbiakban: *SECH*), Vol. I., ed. and translated by C. Stephenson, F. G. Marcham, London 1972, 85.

⁷³ MORGAN, i. m. 22.

⁷⁴ MACKIE, J. D.: *The Earlier Tudors 1485–1558*, 1957, 267–268.

III. Edward (1327–1377) 1368-ban szabályozta az *escheator* hivatalának betöltését, amely szerint azok a földbirtokosok lehetnek *escheatorok*, akik legalább évi 20 font földből származó jövedelemmel rendelkeztek.⁷⁵ A *sheriff* hivatalát az 1371. évi szabályozás szerint olyan személy viselhette, aki legalább évi 20 font földből származó jövedelemmel rendelkezett.⁷⁶ A békebírói (*justice of the peace*) hivatal betöltését szabályozó 1439. évi rendelkezés szerint évi 20 font földbirtokból származó jövedelem volt előfeltétele annak, hogy valaki hivatalba léphessen.⁷⁷ Látható, hogy ezek a hivatalok évi 20 fontos földbirtokból származó jövedelemhez kötődtek, ami az *esquire-armiger* csoport alsó jövedelemhatárával esik egybe, tehát a királyi és parlamenti szabályozás lehetővé tette ezen csoport tagjai számára a legfontosabb grófsági hivatalok betöltését.

A parlamenti küldöttválasztás a politikai jogok gyakorlásának fontos alkalmá. Angliában 1429-ben törvény írta elő, hogy a grófságok parlamenti küldötteit csak olyan személyek választhatják, akik legalább évi 40 shilling *freehold*ből származó jövedelemmel rendelkeznek a birtokukat terhelő kötelezettségek levonása után. A törvény végrehajtási utasítása szerint Anglia minden *sheriff*jének hatalmában állt megvizsgálni a választók jövedelmét.⁷⁸ A választójogi törvény szerint szavazati jogot kaptak az évi 40 shilling jövedelemmel rendelkező szabad földbirtokok gazdái, közöttük szabad parasztok is, ugyanakkor a törvény szerint nem szavazhattak grófságuk parlamenti képviselőjére az évi 40 shillingnél kevesebb jövedelmet hozó kisebb szabad birtokok *gentleman* rangú tulajdonosai, akik lényegében nemesek voltak. Egészen világosan fogalmazva a vagyonosabb szabad földművesek kaptak szavazati jogot, a szegényebb nemesek (*gentleman*) nem.

Kivételes példa a parlamenti képviselőválasztást szabályozó 1445-ben kiadott törvény, amely nemességet követelt a parlamenti képviselőtől, és így lényegében egy rendkívül fontos politikai jogot, a választhatóság jogát nemesi ranghoz kötötte, de emellett más egyéb fontos feltételeket is előírt. A törvény szerint grófsága parlamenti képviselőségére az a lovag, *esquire* és született *gentleman* volt jelölhető, aki az adott grófságban lakott, és ha nem volt lovag, akkor képes volt lovagi rang megszerzésére.⁷⁹ Lényegében évi 40 fontos minimális jövedelmet írt elő a törvény, ugyanis ennyi kellett a lovagi rang elnyeréséhez.⁸⁰ A törvény másik fontos feltétele, hogy a parlamenti képviselőnek született *gentleman*nek kellett lennie, vagyis vásárlás, adomány vagy egyéb módon *gentleman* rangra emelkedett személyek számára, még jelentős vagyon esetén is elérhetetlen volt a parlamenti képviselőség. A birtokosok egy jelentős része, az évi 40

---

⁷⁵ BROWN, *i. m.* 145.

⁷⁶ KEEN, *i. m.* 8.

⁷⁷ KEEN, *i. m.* 8.

⁷⁸ SECH, I. 276.

⁷⁹ SECH, I. 277.

⁸⁰ NICHOLS, *i. m.* 222.

fontnál kevesebb földből származó jövedelmek gazdái nem voltak választhatók, a politikai joggyakorlás fontos színterén, a parlamentben nem foglalhattak helyet. Most csak a legfontosabb grófsági tisztségek betöltéséről és politikai jogok gyakorlásáról esett szó, de voltak más, kisebb jelentőségű tisztségek, amelyek betöltése szintén meghatározott jövedelemszinthez kötődött. A politikai jogok gyakorlása és hivatalviselés révén megvalósuló hatalomgyakorlás az esetek többségében jövedelemhez és földbirtokhoz kötődött, ritkábban társadalmi ranghoz és címhez, önmagában a nemesi ranghoz pedig sohasem.

Összegzés

Magyarországon nemesi ranghoz kötődtek az egyéni egzisztenciát biztosító jogok. A hazai *nemesség* és *szabadság* fogalma összetartozott, és ehhez járult a fegyverviselés, hadakozás joga és kötelessége, a szabad nemesi földbirtoklás joga, a politikában és törvényhozásban való részvétel joga, különféle anyagi-gazdasági jogok, adó- és vámmentesség. A törvényesen hatalmon levő, de törvényeket sértő uralkodóval való törvényes szembehelyezkedés politikai joga ugyancsak a nemességet illette. A magyar jog és joghagyomány szerint nemesi kötelezettség és jog volt a hadakozás, az ország védelme, ezen kötelezettség okán illette a nemeseket nemesi státuszuk, nemességükhöz tartozó összes joguk.

Maga a nemesi cím összeforrott a politikai, társadalmi és gazdasági értelemben vett egzisztenciát biztosító jogokkal. Az a személy, aki nemes volt vagy nemessé tudott válni, nemessége okán részesült mindezen jogokból, de aki kívülrekedt a nemesség körén, egyszersmind kimaradt gyakorlásukból is. A magyarországi nemesség azért ragaszkodott ezekhez a jogokhoz egészen az újkorig, mert léte és megélhetése ezek által volt biztosítva. Magához a nemességhez tapadt szinte minden fontosabb jog, amely a személyes mozgásszabadság, az egyéni vagy csoportos érvényesülés és érdekérvényesítés előfeltétele volt. Nemesi cím hiányában mindezek a jogok és lehetőségek elzárultak az egyén elől, viszont nemesi cím birtokában az egyén gyakorolhatta őket.

Véleményem szerint ez az egyik fontos oka annak, hogy a nemes és nem nemes közötti határ Magyarországon ennyire lényegessé vált, s olyan mélyen rögzült a társadalom szerkezetében, a jogrendben és a tudatban, hogy a XIX. századig nem lehetett rajta változtatni.

Ezzel szemben Angliában magához a nemességhez nem tapadt semmiféle gazdasági előnyt jelentő jog, például adómentesség; a nemesség nem kapcsolódott össze kizárólagosan a fegyverviselés, hadakozás jogával és kötelezettségével, nem vált kizárólagos nemesi előjoggá a politikában való részvétel, a személyes szabadságjogokat és a királyi bíróságokon való megjelenés jogát nem korlátozták a nemességre. Egyszóval Angliában a nemességhez, a nemesekhez, mint egységes társadalmi kategóriához, nem kötődött semmiféle olyan jog, amellyel valaki annak okán lett volna felruházva, hogy ne-

mesnek született, és amely jog önmagában bármiféle előnyt jelentett volna a megélhetésben, illetve az egyéni és a csoportos érvényesülésben. Tehát Angliában a nemesi származás és cím önmagában semmilyen lényeges többletjogot nem biztosított az egyszerű szabad által gyakorolt jogokhoz képest. Úgy vélem, ez magyarázata annak, hogy nemes és nem nemes között nem vált nagyon jelentőssé a társadalmi határvonal, nem alakult ki társadalmi szakadék a középkor végén, ugyanis nem esett egybe a nemes és nem nemes közötti határvonallal minden egyéb fent említett jog. Anglia ezzel a magyartól eltérő nemességfogalommal és nemesi társadalommal lépett az újkorba, amely nem ragaszkodott görcsösen középkori előjogaihoz – hiszen önmagában nemessége okán jelentősebb előjogokkal nem is rendelkezett – és ez jelentősen megkönnyítette Anglia polgári fejlődésének kibontakozását.

COMPARISON OF HUNGARIAN AND ENGLISH LANDOWNER SOCIETY OF THE LATE MIDDLE AGES

Noblemen have been considered as dukes, marquises, earls, vicomtes and barons in English historical literature. The term *gentlefolk* is applied to knights, esquires and gentlemen. Nobleman had more privileges and rights than *gentlefolk* in England. Hungarian landowner society was unified by same rights. One term (*nemesség*) developed denoting the Hungarian landowners. Group of Hungarian noblemen consisted of great landowners, gentry and poor gentlemen.

The most important social difference appeared between noblemen and villeins in medieval Hungary. Noblemen possessed political rights and they were under jurisdiction of the king, but villeins belonged to manorial courts. Property of Hungarian nobleman was not feudal fee, because there was no military or other service on it. Free peasantry did not develop between noblemen and villeins in Hungary, but there was free peasantry in England.

The most important rights of Hungarian nobility:

1. Nobody could arrest nobleman without judgement. Nobleman could be condemned by only royal courts.
2. Hungarian noblemen were under the power of legally crowned king.
3. Profit of manors and lands of nobility were exempt from rents, tax, customs and services to the king. Noblemen must do military service to defend the country within its boundaries. This was general ethical obligation of noblemen.
4. According to perpetual privilege of Hungarian nobility could resist the king without felony.

Hungarian noblemen had equal legal status from 1351 to the end of 15th century, when Hungarian hereditary barony evolved and barons got special privileges. Every Hungarian nobleman could hold any office of kingdom without restriction.

English landowner society consisted of noblemen, gentry, gentlemen and free peasants with freehold. They had different rights, and their legal status was not same.

1. Nobody could arrest freeman without judgement, and freemen could enter an action against other freemen in royal courts.
2. English tenants could be under the power of the king or other lords.
3. English noblemen and gentry paid feudal aids, poll tax and income tax.
4. English noblemen with political society of England had right of resistance against the king who made breach of the law.

Conditions of English office holding were freehold, income, property and social background.